

Denna skrift är sammanställd av Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, SKKF, i avsikt att bistå landets kyrkogårdsförvaltande myndigheter med information och praktiska råd för det lokala miljöarbetet.

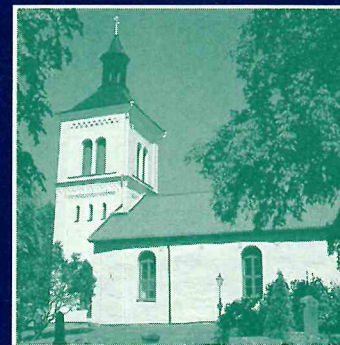
Miljöfrågorna inom kyrkogårdssektorn följs ständigt upp och rapporteras i tidningen Kyrkogården.

Vill du veta mer kan du kontakta SKKF:s rådgivare eller utbildningsavdelningen.

SKKF

Post: Box 19071, 104 32 Stockholm
Besök: Sveavägen 116, Tel 08-15 05 40

www.ccj.se

Kyrko- gårds- förvalt- ningen och Agenda 21

I N N E H Å L L

Förord	3
Agenda 21	5-7
Villkor för ett uthålligt samhälle	8
Helhetssyn på miljöbegreppet	9
Problem-områden	10-11
Vem gör vad?	12-13
Områden att arbeta med	14-24
1. Minska förbrukningen	
2. Gör inköpen med miljöhänsyn	
Miljömärkning	
3. Återvinning och återanvändning	
4. Deponi	
5. Krematorieverksamheten	
6. Fysisk planering och markanvändning	
7. Vatten och avlopp	
8. Luft och buller	
9. Energiförbrukning	
10. Drivmedel	
11. Fordon och maskiner	
12. Resor och kommunikation	
13. Biologiskt mångfald	
14. Bekämpning	
15. Utbildning och delaktighet	
16. Miljöledning, miljörevision och certifieringssystem	
17. Miljökonsekvensbeskrivning	
18. Organisation – ansvar – miljösamordnare	
Exempel på åtgärder för bättre miljö	26
Förteckning över författningar	27-31

Förord

KYRKOGRÄNSFÖRVALTNINGEN OCH AGENDA 21

För att skapa ett miljöanpassat samhälle är det nödvändigt att alla i samhället gör aktiva insatser. Det gäller såväl enskilda medborgare som förvaltningar och företag. Eftersom miljöeffekterna – även de globala – nästan alltid är kopplade till lokala aktiviteter måste åtgärderna sättas in på det lokala planet dvs i hemmet, på arbetsplatsen och i samhällsplaneringen.

Som ett led i medverkan till det miljöanpassade samhället, kretslopps-samhället, vill SKKF med denna skrift ge landets kyrkogårdsmyndigheter tips och information om hur miljöarbetet kan bedrivas på det lokala planet utifrån de globala problem som skall lösas enligt Rio-konferensens Agenda 21-dokument.

Agenda 21

Världens länder och folk fick ett gemensamt uppdrag vid FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro i juni 1992.

Uppdraget sammanfattas i ett handlingsprogram för det 21:a århundradet, *Agenda 21*. Det riktar sig till alla grupper och individer världen runt och är en uppmaning att arbeta för att undanröja hoten mot miljön, utrota fattigdom och bygga en hållbar samhällsplanering.

I Sverige, liksom i många andra länder, har Agenda 21 blivit ett begrepp i samhällsdiskussionen och i många kommuner har man nu tagit fram ett lokalt handlingsprogram, en lokal Agenda 21.

DET ÄR SÄRSKILT 3 PUNKTER SOM UTMÄRKER AGENDA 21-ARBETET.

1

Tyngdpunkten i Agenda 21 ligger på *uthållighet*. Siktet skall vara inställt på att människans och livets utveckling skall kunna fortgå tills solen så småningom slocknar.

2

Det andra är en stark betoning av *underifrånperspektivet*. Det innebär att arbetet skall vara en demokratisk process där så många som möjligt skall ges möjlighet att påverka programmets innehåll och även delta i det konkreta arbetet.

3

Det tredje är att handlingsprogrammet skall ses i ett *sekellångt perspektiv*. Det är långt ur administrativ synvinkel, men som regel kort i ett ekologiskt perspektiv.

I överenskommelsen från FN:s konferens i Rio om Agenda 21 omnämns frågor som gäller konsumtionsnivåer och resursförbrukning och hur dessa mönster kan och bör förändras. Ohållbara konsumtionsmönster ses som den viktigaste orsaken till den fortsatta förstöringen av den globala miljön.

Genom att hushålla med resurserna kan vi uppnå ett kretsloppssamhälle. Genom människornas gemensamma insatser kan genomgripande förändringar göras i samhället. Det handlar om att ändra livsstil och ta ansvar för sitt handlande.

Det tar i många fall lång tid innan konsekvenserna av åtgärder som rör miljön visar sig. Miljösituationen i dag beror på beslut som fattades för många år sedan. Vi står inför genomgripande förändringar på alla nivåer om vi lyckas bygga ett kretsloppssamhälle.

Vid Rio-konferensen fastslogs några principer som kan vägleda oss:

Försiktighetsprincipen dvs vi bör alltid välja det alternativet i t ex en teknisk lösning som innebär minst belastning på miljön. Vi skall inte vidta en åtgärd så länge vi inte är helt säkra på att den kan genomföras utan risk för de livsuppehållande systemen.

Substitutionsprincipen innebär att miljöfarliga ämnen skall bytas ut mot mindre farliga. *Subsidiaritetsprincipen* innebär att viktiga beslut skall fattas så nära dem som berörs av besluten som möjligt.

ETT UTHÅLLIGT SAMHÄLLE – KRETSLOPPSSAMHÄLLET

Miljöfrågorna hänger allt mer samman med framtidsfrågorna. Så länge vi inte var så många på jorden och så länge vi inte använde så mycket råvaror och energi gick det bra. Vi märkte inte att ingenting försvinner (termodynamikens första huvudsats som gäller för all materia och energi) och att allting sprider sig (gäller också för all materia och energi) men försvinner inte för det.

Ett uthålligt samhälle bygger på att allt material cirkulerar och fungerar som en del av naturens kretslopp.

Dagens icke-uthålliga samhälle bygger på en alltför stor förbrukning av våra naturresurser. I samhället används stora mängder materia när vi producerar och konsumerar. Detta sker med hjälp av energi från fossila bränslen (kol, olja, gas) och kärnkraft som också bygger på ändliga resurser, uranet.

Energianvändningen och våra produkter medför stora mängder synliga och osynliga sopor som naturen inte hinner ta hand om. Naturfrämmande ämnen som t ex många kemikalier kan naturen överhuvudtaget inte ta hand om. Vi minskar dessutom naturens utrymme genom att förstöra mark och vatten samt tränga undan och utrota olika arter. Våra egna och andra arters livsvillkor blir sämre och sämre. För att undvika detta måste vi åter utveckla ett samhälle som bygger på kretslopp och återcirkulation.

Villkor för ett uthålligt samhälle

Stiftelsen "Det naturliga steget" har tagit fram fyra villkor för ett uthålligt samhälle. Bryter vi mot något av dem, påverkas kretsloppet negativt.

1

MINSTA MÖJLIGA FÖRBRUKNING AV BEGRÄNSADE NATURRESURSER.

Vi får inte utnyttja ändliga resurser från jordskorpan t ex olja, kol, metaller, fosfat i en snabbare takt än de hinner nybildas. I praktiken innebär det en omsättning nära noll och en omställning till att använda skrot och förnyelsebara resurser i samtliga processer.

2

SLUTA ANVÄNDA ÄMNEN SOM ÄR SKADLIGA FÖR NATUREN.

Förbrukningen av svårnedbrytbara naturfrämmande ämnen och tungmetaller måste upphöra, eftersom naturen inte kan ta hand om dem. Främmande ämnen leder ofta till en förgiftning av växter och djur, vilket förr eller senare drabbar oss människor.

Dessutom får vi inte omsätta större resurser än vad det naturliga kretsloppet klarar av att ta hand om.

3

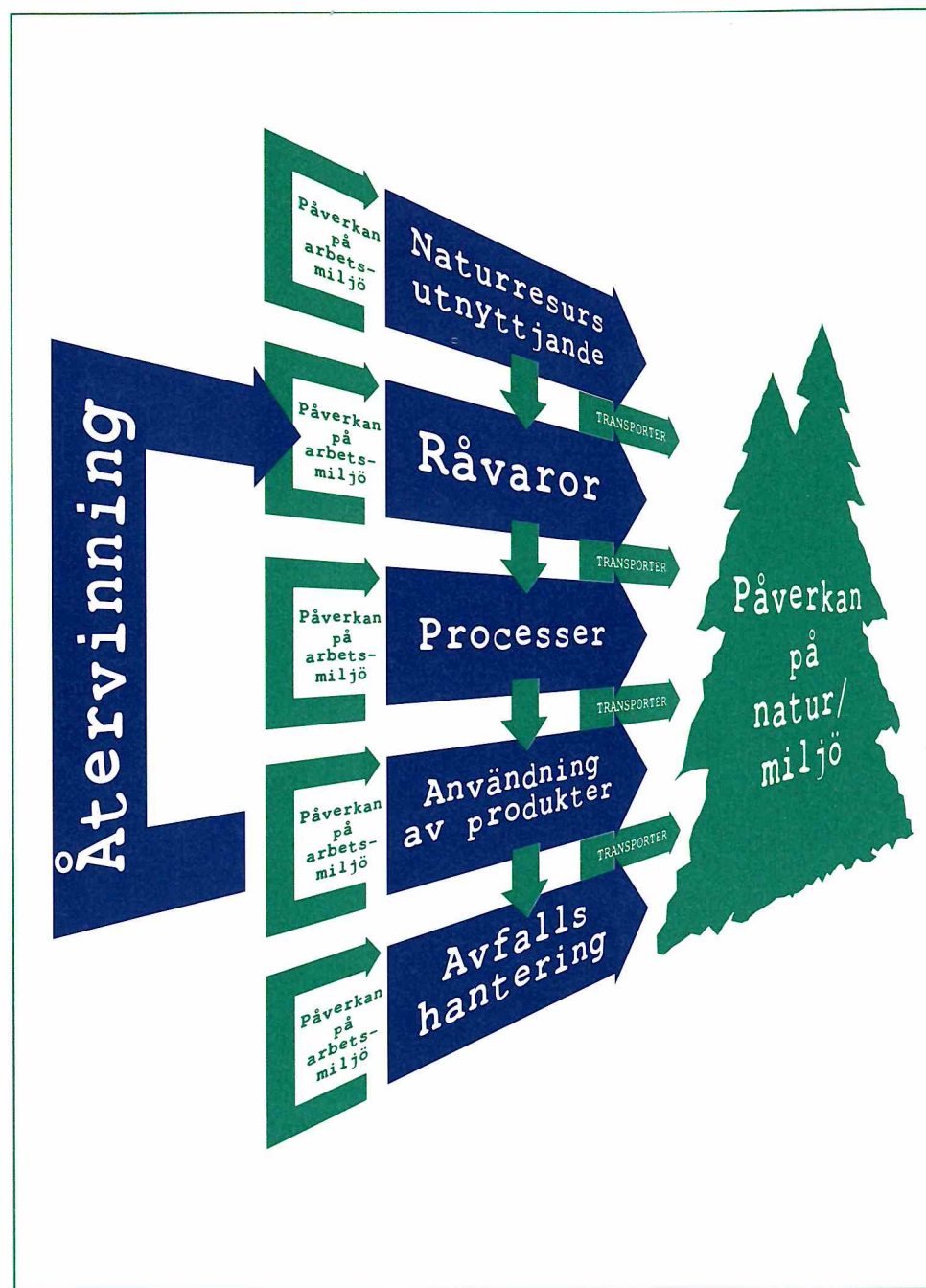
GE NATUREN TILLRÄCKLIG PLATS OCH BEVARA LIVSMILJÖN FÖR ALLA ARTER.

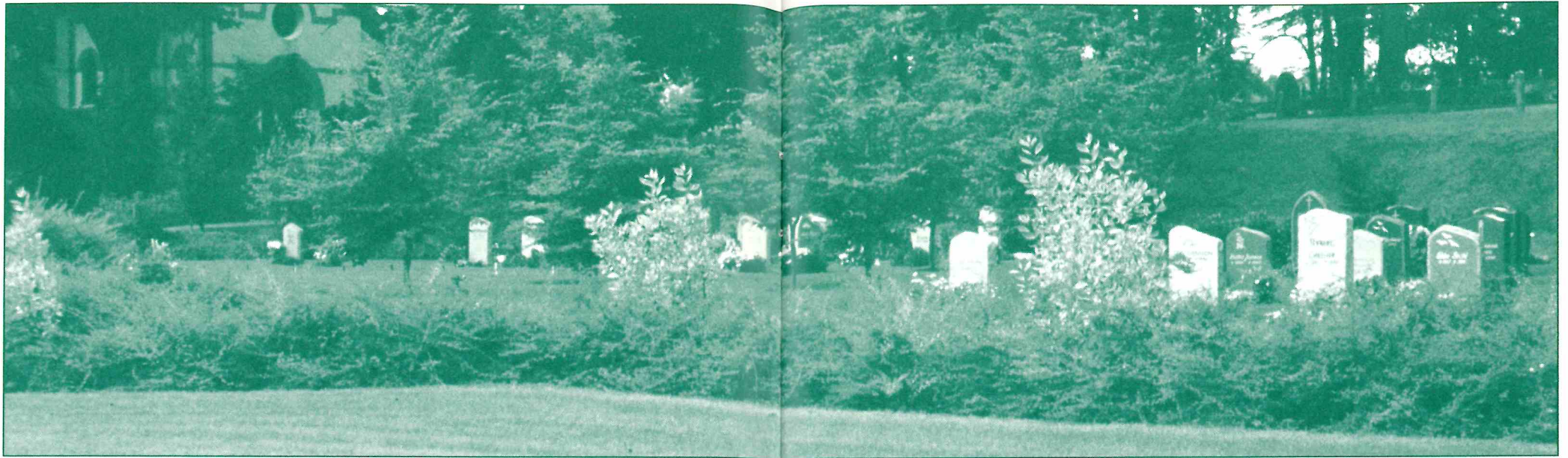
Många av de naturliga processerna är ett samspel mellan många arter. Människans intrång i naturen i form av t ex dikning, skogsskövling, asfaltering och bebyggelse kan förstöra det naturliga livsutrymmet för många växter och djur.

4

EFFEKTIV RESURSANVÄNDNING OCH RÄTTVIS RESURSFÖRDELNING.

Samtliga resursflöden ska utnyttjas så effektivt som möjligt, för att hela jordens befolkning ska kunna leva i ett uthålligt samhälle. I praktiken innebär det att vi strävar efter effektivare energianvändning, resurs- och avfallssnål produktion och konsumtion m m för att uppfylla människornas behov.

Problem- områden

Hoten mot vår miljö kan enligt Naturvårdsverket sammanfattas i tretton problemområden.

- Klimatpåverkande gaser
- Uttunnningen av ozonskiktet
- Försurning av mark och vatten m m på grund av nedfall av försurande luftföroreningar
- Fotokemiska oxidanter/mark-nära ozon
- Tätorternas luftföroreningar och buller
- Övergödning av hav, sjöar och vattendrag
- Påverkan genom metaller
- Påverkan av organiska miljögifter
- Introduktion och spridning av främmande organismer
- Nyttjande av förnybara naturresurser – jord- och skogsbruksmark, vatten – samt utarmning av naturtyper, biotoper och arter
- Nyttjande av ändliga naturresurser – berg, grus, torv och mineral
- Exploatering av mark och vatten för bebyggelse, anläggningar och infrastruktur
- Avfall och miljöfarliga restprodukter

Vem gör vad?

Alla kan göra något för att förbättra miljötillståndet. Oavsett om det gäller hemmet, arbetsplatsen eller om man kanske är på resande fot skall den enskildes handling genom-syras av miljötänkandet.

I ett vidare perspektiv har vissa myndigheter, branschorga-nisationer, företag och organisationer tagit på sitt ansvar att driva miljöarbetet så att det uthålliga samhället skapas.

På kommunal nivå

är det i första hand miljö- och hälso-skyddskontoret som ansvarar för att miljöfrågorna får hög prioritet och att Agenda 21-arbetet fortgår. Dit kan man vända sig om man vill få information om aktuella miljöfrågor i kommunen.

På länsnivå

har länsstyrelsens miljövårdsenhet ansvaret.

På riksplanet

är Naturvårdsverket, SNV, den ansvariga myndigheten under Miljödepartementet. Bland pådrivande ideella organisa-tioner bör nämnas Svenska Naturskyddsföreningen(SNF), och Greenpeace. Vidare förekommer en mängd lokala organisationer som t ex lokala naturskyddsföre-ningar, ornitologiska föreningar, botaniska sällskap etc till vilka miljö- och hälsoskyddskontoren kan ge hänvisning.

Näringslivet

har inom många branscher bildat särskilda organisationer – material-bolag – för att utveckla återvin-ningen av vissa material. Det gäller t.ex. metall, glas, plast, däck, papper, byggmaterial och elektro-nikavfall. Internationella Handelskammaren, ICC, som är ett övergripande organ för näringslivet har upprättat ett näringslivsprogram för varaktig hållbar utveckling som heter "Principer för miljömedvetet ledar-skap". Av detta framgår bl a att det inte får finnas några konflikter mellan ekonomisk utveckling och skyddet av miljön. Ekonomi och ekologi skall gå hand i hand.

Områden att arbeta med

Eftersom miljöarbetet är så oerhört omfattande, alltifrån soporna under diskbänken till ozonskiktet i rymden, delar vi här för enkelhetens skull in arbetet i hanterliga delar. Börja med det lättaste så ser du fortare resultat.

Det stimulerar till att fortsätta.

1 MINSKA FÖRBRUKNINGEN

En stor del av besparingen på naturresurserna kan man göra genom att tänka efter före inköpet, om produkten verkligen behöver köpas eller nyttjas. Den är kanske onödig eller kan ersättas med ett miljövänligare alternativ. Håll i minnet att om alla på jorden skulle nyttja jordens resurser lika mycket som vi i västvärlden så skulle det behövas minst 4 jordklot till. Det finns ju andra länders folk som också behöver av resurserna. Prioritera produkter som kan återanvändas eller vars material kan återvinnas. Man kan t ex spara på grustäckerna genom att vid ledningsåterfyllning återanvända gammalt grus, krossad betong eller tegel osv. Byggnadsmaterial kan överhuvudtaget återanvändas i mycket större utsträckning.

2 GÖR INKÖPEN MED MILJÖHÄNSYN

Offentliga sektorn köper varor och tjänster för ca 250 miljarder kronor varje år. Om hela denna sektorn kunde gå in för mer miljöanpassade inköp skulle det innebära mycket starka signaler till marknaden om krav på miljöanpassning.

Ställ krav på att varan eller tjänsten är ett miljövänligt alternativ, t ex att varan är resurssnål i framställning och användning och kan återanvändas eller återvinnas. Kräv att varorna uppfyller kraven för miljömärkning.

Finns det t ex bättre alternativ än plastkrukor för utplanteringsväxterna? Bränslesnåla fordon är inte bara miljövänliga utan även ekonomiskt fördelaktiga.

En utmärkt vägledning om miljökriterier vid upphandling av varor och tjänster finns i en pärm "Miljöanpassad kommunal upphandling" utgiven av Kommunförbundet i Västernorrland Tel 0611 - 195 65.

MILJÖMÄRKNING

<p>1</p> 	<p>2</p>
<p>3</p> 	<p>4</p>
<p>5</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Svanen. Statlig miljömärkning, gemensam för hela Norden. Svanen står för produktens och förpackningens miljökonsamhet. 2. Bra miljöval/Falken. Miljömärke som tagits fram i samarbete mellan Naturskyddsföreningen och handeln. 3. KRAV. Enhetlig kontroll och gemensam märkning för ekologiskt odlade produkter. 4. Returpilarna. Visar att pappersvaror och aluminiumburkar kan återvinnas. Varningssymbol på batterier som talar om att de inte får kastas i de vanliga soporna. 5. EU-blomman. Det Europeiska miljömärket. Syns främst på vit- och pappersvaror.

3 ÅTERVINNING OCH ÅTERANVÄNDNING

Genom miljölagstiftningen krävs nu att alltfler material är återvinningsbara och samlas in genom branschorganisationernas försorg. Producenterna ansvarar för att det tas om hand. De har organiserat sig i olika materialbolag för att tillsammans kunna samla in och återvinna materialet.

Producenterna betalar en avgift för alla förpackningar de släpper ut på den svenska marknaden. Pengarna går till att finansiera insamlingen och återvinningen.

Ordna så att materialet kan sorteras för att lätt transporteras till återvinningsstationer etc. För vissa prylar finns inlämningsställen där man sedan renoverar och därefter lämnar ut dem igen för återanvändning. Det gäller t ex möbler, cyklar, kläder, etc.

Även kompostering kan räknas till återvinning eftersom det biologiska materialet bryts ner och återvinns som högklassig jord. Verka för att endast komposterbara produkter används på gravplatserna. Ordna för allmänhetens möjligheter att sortera sitt avfall på kyrkogården.

4 DEPONI

När en produkt inte går att återvinna eller återanvända blir sista utvägen deponi, dvs då återstår bara förbränning eller soppippen. Men även som avfall kan den fylla en funktion. Vissa nedbrytbara restprodukter kommer på sikt att alstra metangas som numera i ökad omfattning utvinns från tipparna för produktion av el och värme.

Miljöfarligt avfall skall separeras och lämnas till särskilt inlämningsställe.

Det gäller t ex batterier, lysrör, målarfärg och div kemikalier.

5 KREMATORIE- VERKSAMHETEN

Landets drygt 70 krematorier medverkar till spridning av miljöfarliga luftföroreningar. Framför allt är det kvicksilver, mindre mängder rökgasstoft och kolmonoxider som släpps ut. Beräkningar tyder på att ca 150–300 kg kvicksilver per år släpps ut i luften från de svenska krematorierna. Därav uppskattas ett nedfall på 25–50 kg i Sverige och resten transporteras med vindar utanför Sverige.

Genom olika projekt som ständigt pågår utvecklas utrustning och kremationsmetoder som uppfyller de krav man från myndigheterna kommer att ställa.

Kyl- och frysanläggningar med klorfluorkarboner, CFC, bör ständigt kontrolleras så inga läckage förekommer.

Från 1/1 1995 får nya anläggningar inte innehålla freoner. Vid större reparationer och ombyggnader måste nu de nya och mer miljöanpassade kylmedierna användas.

6 FYSISK PLANERING OCH MARKANVÄNDNING

Eftersom kyrkogårdarna till stor del utgörs av gravplatser bör man hålla gravkartor och gravregister aktuella för att, när gravrätterna upphör, kunna återupplåta gravarna för nya gravsättningar. Det sparar både mark och pengar. De kulturhistoriska aspekterna skall alltid beaktas.

Vid projektering och nyanläggning skall hänsyn tas till befintlig flora och fauna så att inga växt- eller djurarter försvinner. Skapa i stället möjligheter för fler arter att leva och trivas. Undvik främmande material och växtslag.

En väsentlig del av kyrkogården är trädplanteringarna. Var generös med träden. Visst kan de skugga och ge mycket löv, men de bidrar också till ekologisk balans som är så oerhört viktigt för miljön. Även döda träd har en funktion och kan i vissa fall få stå kvar som fågelmat och boplats för småkryp. Men naturligtvis måste säkerhetsrisker och estetiska bedömningar vägas in.

7 VATTEN OCH AVLOPP

Genom modern teknik kan vattenåtgången bli mindre och utsläppen separeras så att ett minimum släpps ut i det kommunala ledningssystemet och belastar reningsverken. Toalettavfall kan separeras och samlas i tankar för användning i jordbruket. Regnvatten behöver sällan ledas bort, utan kan infiltreras direkt i marken eller samlas i vattenmagasin, dammar e d. Det är positivt för en stabil grundvattennivå.

8 LUFT OCH BULLER

Genom att betrakta dessa områden som arbetsmiljöfrågor har man normer och värden att utgå ifrån. Vid inköp av maskiner skall man t ex ställa krav på leverantören och som komplement låta utföra mätningar av såväl avgaser som bullernivån. Eldrivna fordon överskrider sällan normerna.

9 ENERGIFÖRBRUKNING

Ett av de största miljöproblemen är energifrågan. Oljan är ett icke förnyelsebart ämne som alltså kommer att ta slut. Dessutom är det inget miljövänligt ämne. Man måste därför hitta ersättningsalternativ så snart som möjligt. Det är många alternativ som prövas. Biogas, naturgas, etanol, metanol, rapsolja och el är några av de alternativ man hoppas kunna ersätta oljan med. Som alternativ till kärnkraft utvecklas bl a vindkraft, solenergi och vägrörelseenergi. Mycket är experiment och blir inget annat heller men inom vissa områden har man nått långt.

Även biobränsle (träbränsle – i första hand som träpulver) är ett gångbart alternativ. Askan läggs sedan ut som gödsel i skogen varmed kretsloppet är slutet.

Det absolut första man bör göra är att söka energisnåla lösningar på energiförbrukande verksamhet. Trimma den tekniska utrustningen i fastigheterna vad gäller såväl el- som ventilations- och värmeteknik. Vid byte av lampor bör man övergå till belysning av lågenergityp både ute och inne. Se över släckningstider som regleras med automatik. I många fall kan t ex rörelsevaktautomatik vara energibesparande.

10 DRIVMEDEL

Eftersom oljeprodukterna är icke förnyelsebara ämnen forskas intensivt efter alternativ. Eldrivna fordon och maskiner finns till de flesta användningsområden. Ibland hör man sägas att batterikapaciteten inte räcker till för en hel dags arbete, men erfarenheten visar något annat. Man skall inte räkna med att maskinernas arbetsdag är 8-9 timmar. Den effektiva arbetsdagen ligger på max 4-5 timmar och det klarar de flesta på marknaden förekommande eldrivna maskinerna.

Många oljebolag har nu efter påtryckningar från kunderna tagit fram miljöanpassade 2- och 4-taktsbränslen. Beträffande dieseldrivna fordon och maskiner kan rapsoljebaserade bränslen vara en bra övergång. Katalysator och filter av olika slag bör naturligtvis användas liksom motorvärmare på maskiner och fordon där så är möjligt.

Ställ samma krav på entreprenörer och leverantörer som på egen verksamhet att miljövänligt drivmedel skall användas. Det börjar också bli vanligt att man ställer krav på att de använda däcken inte får innehålla oljor med högre PAC-innehåll än 3%. (PAC = polyaromatiska föreningar.)

11 FORDON OCH MASKINER

Tekniska hjälpmedel skall naturligtvis användas där det är befogat. Men alternativen är många. Vid upphandling skall man alltid sträva efter att få såväl energi-

snål som i övrigt miljöanpassad utrustning. Fordonen är numera miljöklassade och man bör då eftersträva miljöklass 1 eller 2. I foldern "Bilar i bättre miljöklasser (MK 1 och MK 2)" som kan erhållas från Naturvårdsverket framgår vilka bilar som är klassade i miljöklasserna 1 och 2. El- och etanoldrivna fordon är tänkbara alternativ.

Traditionell metallic-lack ger vid tillverkningen upphov till särskilt stora utsläpp av lösningsmedel varför dessa lacker bör undvikas. En del fabrikanter har dock glädjande nog börjat använda vattenbaserade lacksystem vid nyproduktion.

Många fordon är i dag utrustade med klimatanläggningar. Dessa innehåller i snitt 1 kg köldmedium vardera. Från 1 januari 1995 får nya fordon och anläggningar inte innehålla freoner. Vid större reparationer och ombyggnader måste redan i dag de nyare och mer miljövänliga köldmedierna användas. Man bör alltså byta ut freonerna i de flesta fall.

Utifrån vad ovan sagts bör följande prioriteras vid inköp av fordon:

- Miljöklass 1 eller 2
- Fordon med låg bränsleförbrukning
- Fordon lackerade med vattenbaserade färgsystem
- Fordon anpassade till kretsloppstänkandet vad gäller separering och återvinning av material i samband med skrotning
- Fordon anpassade till alternativa förnyelsebara drivmedel
- Fordon utrustade med däck innehållande oljor med lägre PAC-innehåll än 3% (PAC= polyaromatiska föreningar)
- Avkräv leverantören miljödeklaration före köp.

12 RESOR OCH KOMMUNIKATION

Utnyttja när så är möjligt allmänna kommunikationsmedel. Det är både vilsamt och ekonomiskt. Tag reda på rabattmöjligheterna för såväl privat- som tjänsteresande. Samåk. Tåg är i de flesta fall ett miljövänligare och bekvämare alternativ än flyg. Cykel är ett både hälsosamt och miljövänligt transportmedel för kortare sträckor.

Telekommunikationerna kan i många sammanhang ersätta resandet och är dessutom billigare. Telefoner, fax och datakommunikation har utvecklats mycket och bör finnas med som alternativ till resandet.

13 BIOLOGISK MÅNGFALD

Många arter av växter och djur är i dag på väg att försvinna på grund av människans och teknikens framfart i naturen. Många arter är dessutom beroende av varandra. Även döda buskar och träd har en funktion i naturen.

Vi måste ge dem en chans att finnas kvar. Sätt upp fågelholkar, gör små vattensamlingar och lämna naturen orörd på väl valda platser på kyrkogården. Undvik främmande och genmanipulerade växtarter och framför allt undvik kemisk bekämpning så långt som möjligt.

Även salt för halkbekämpning har en skadlig inverkan på miljön.

14 BEKÄMPNING

I många kommuner råder totalt förbud mot användande av kemiska bekämpningsmedel. Även om så inte är fallet hos Er bör ändå stor restriktivitet råda eftersom det trots allt handlar om att använda gift. Mot oönskad vegetation finns flera alternativ, kanske inte lika effektiva kortsiktigt men skonsamma mot naturen i alla tidsperspektiv. Mekanisk, termisk och manuell ogräsbekämpning är beprövade metoder som ständigt utvecklas. Även biologiska medel utvecklas mot såväl ogräs som insekter, sniglar och svampangrepp.

Täckning av planteringsytor med bark eller flis är beprövade metoder med gott resultat. Marktäckande buskar och perenner kan vara bra alternativ i många buskage.

15 UTBILDNING OCH DELAKTIGHET

För att miljöarbetet skall kunna bedrivas meningsfullt är det viktigt att alla, såväl personal som politiker och allmänhet blir delaktiga.

Information och utbildning är grunden för ett ökat miljömedvetande.

Miljöarbetet är inget jippo eller kortvarig kampanj som snart avslutas, utan kommer att fortsätta och till och med öka allt eftersom fler och fler blir medvetna om situationen. Därför är det viktigt att alla förstår innebörden och får möjligheten att vara med från början. Hela processen blir mycket enklare då.

Arrangera miljöinriktad utbildning för personalen och politikerna. Uppläs allmänheten om vad som är på gång och förväntas av dem. Sätt upp anslag om källsorteringsmöjligheterna, varför ni inte klipper alla gräsytor etc. Förklara också genom anslag och annonser varför ni inte vill acceptera material på kyrkogården som inte är nedbrytbart. Samråd med blomsterhandlarna om kransarnas miljöpåverkande innehåll.

16 MILJÖLEDNING, MILJÖREVISION OCH CERTIFIERINGSSYSTEM

Miljöfrågorna är strategiska ledningsfrågor och bör integreras i förvaltningens hela organisation och verksamhet. Ledningen, såväl den politiska som den verkställande, bör därvid bedriva ett aktivt tydligt miljöledarskap, vilket bl a innebär att man tillförsäkras sig om:

- Effektiva rutiner för hur miljöarbetet skall organiseras
- Arbetsmetoder för upphandling och verksamhet
- System för kontroll och revision av miljöarbetet
- Former för utvärdering och redovisning av miljöarbetet

Förvaltningens möjligheter att bedriva ett systematiskt effektivt miljöarbete underlättas högst väsentligt om det finns generellt accepterade rutiner och arbetsätt för olika moment i miljöarbetet. Flera internationella miljöledningssystem, såsom EMAS och ISO 14 000, har tagits fram eller är under utarbetande. Genom att ansluta sig till något av dessa, bli ackrediterad, kan man visa utåt att man arbetar aktivt med miljöfrågorna och hela tiden försöker bli bättre.

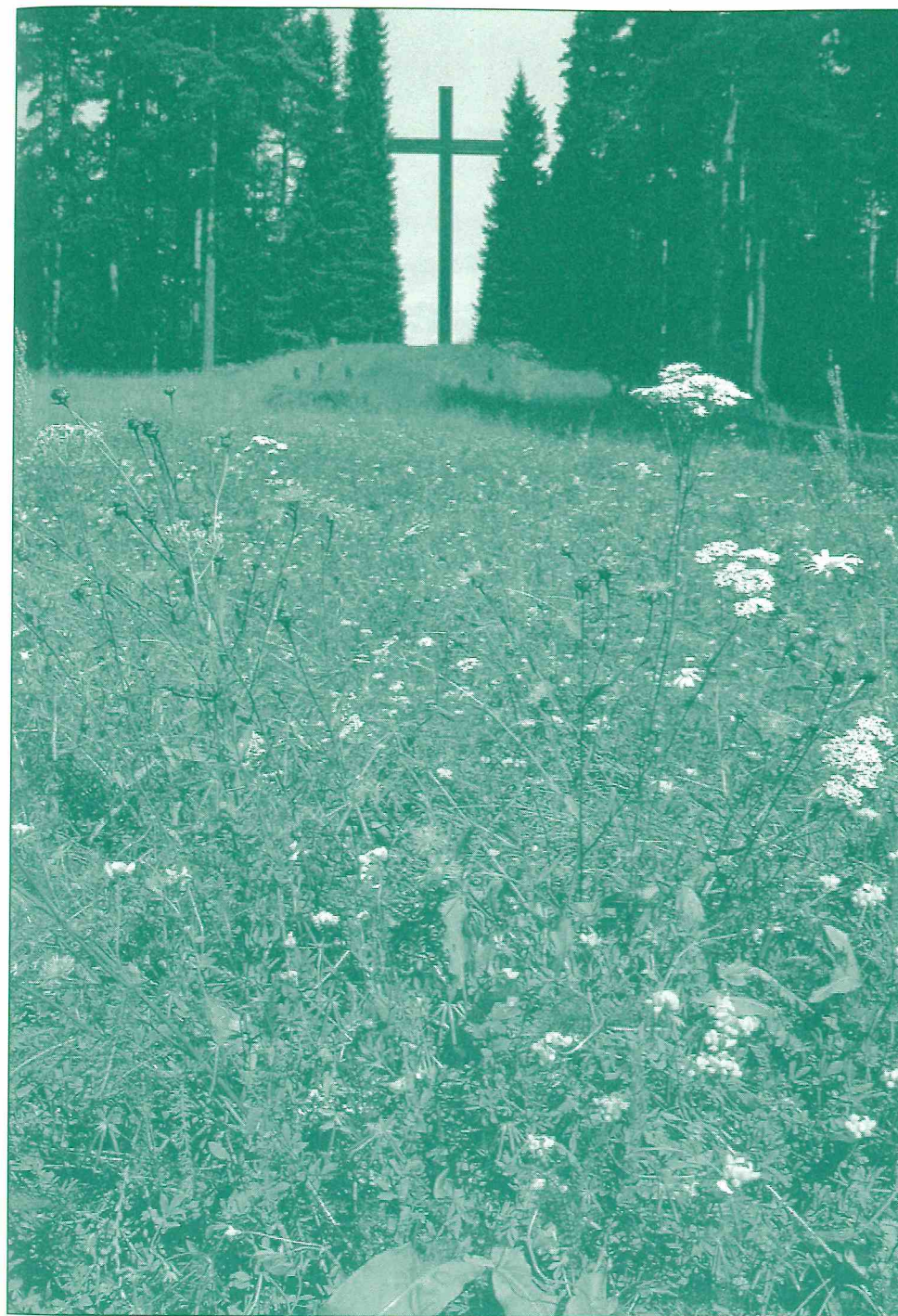
En miljörevision är en objektiv och systematisk genomgång av hur en verksamhet lever upp till miljölagstiftningen, egna beslut och praxis inom miljöområdet. Miljörevision är ett ledningsinstrument som bl a ger underlag för prioriteringar och för att ta fram handlingsplaner för miljöåtgärder.

17 MILJÖKONSEKVENSBESKRIVNING

Innan beslut tas om större åtgärder som väsentligt kan påverka miljön bör miljökonsekvensutredning göras och redovisas som en del av beslutsunderlaget.

18 ORGANISATION – ANSVAR – MILJÖSAMORDNARE

Miljöarbetet kan i många avseenden jämföras med hanteringen av arbetsmiljöfrågorna. På liknande sätt som skyddsombuden bevakar arbetsmiljöfrågorna och får kontinuerlig fortbildning på det området, bör också miljöfrågorna prioriteras och organiseras. Någon bör få ansvaret för att miljöarbetet bedrivs enligt beslut och direktiv. På varje arbetsplats bör utses miljösamordnare - miljöombud med ansvar och befogenheter och med möjlighet att hålla sig informerad om vad som händer på miljöområdet för kyrkogårdsverksamheten.

Exempel på åtgärder för bättre miljö

MILJÖANPASSADE

KREMATORIEANLÄGGNINGAR

Kraven på minskade rökgasutsläpp från krematorierna börjar resultat.

Flera förvaltningar har genomfört eller påbörjat ombyggnaden av sina krematorier med senast kända acceptabla teknik.

Vänerns, Örebro, Stockholm och Borås är några av de första förvaltningarna som byggde om sina krematorier med målet att minska kvicksilverutsläppen med 90%. Flera förvaltningar har nu påbörjat eller är om klara.

EGEN JORDPRODUKTION.

Flera förvaltningar, både stora och små, täcker själva hela sitt behov av planterings- och anläggningsjord genom egen produktion. Ris, löv, gräs och annat biologiskt material omhändertas och bearbetas 1-2 gånger om året i kompost. Efter 1-3 år, beroende på materialets struktur, är det klart för sällning och användning.

KOMPOSTERBARA BLOMMOR

Genom lokala föreskrifter eller överenskommelser med ortens blomsterhandlare har man på många håll i landet ökat andelen komposterbart material genom att ståltråd, plast o d har ersatts med annat material.

ELDRIVNA FORDON

De flesta större förvaltningarna, och även många mindre, har numera eldrivna fordon. Med fördel kan mopeder och mindre

lastfordon som i huvudsak körs inom begravningsplatserna vara eldrivna.

Förutom minskade luftföroreningar ger det minskat buller som är en nog så viktig miljöåtgärd - inte minst på en kyrkogård.

MILJÖANPASSAD

HALKBEKÄMPNING

I bl a Stockholm har långvarig saltanvändning vid halkbekämpning resulterat i skador på vegetationen. Man byter numera ut saltet mot krossad sten eller flis.

UTBYTE AV

ENGÅNGSARTIKLAR

Engångsartiklar av plast bör ifrågasättas. I kök och lunchrum kan plasten ersättas med porslin eller rostfritt.

Vid användning av plastkrukor till utplanteringsväxter bör växtleverantören åläggas att avkruka växterna före leveransen. Sannolikt övergår då snart odlaren till torvkrukor e d som ett miljövänligare alternativ.

ÖKOLOGISK KYRKOGRÅRD

Genom lämpligt växtval kan man på ett positivt sätt påverka såväl ekonomin som den ekologiska balansen på kyrkogården. Perenner kan ibland ersätta annueller. Det sparar pengar, arbete och naturresurser.

Blomsteräng och långgräs på rätt ställe samt friväxande häckar och annan mindre arbetskrävande vegetation höjer kvaliteten och främjar den biologiska mångfalden.

Förteckning över författningar

I. Författningar av större intresse i miljövårdsarbetet

NV NATURVÅRDSFÖRFATTNINGAR

1. Naturvårdslagen (1964:822)
2. Naturvårdsförordning (1976:484)
3. Nationalparksförordning (1987:938)
4. Lag om skötsel av jordbruksmark (1979:425)
5. Förordning om skötsel av jordbruksmark (1979:426)
6. Skogsvårdslag (1979:429)
7. Skogsvårdsförordning (1993:1096)
8. Lag om vissa torvfyndigheter (1985:620)
9. Förordning om vissa torvfyndigheter (1985:626)
10. Förordning om täktavgift (1984:381)
11. Jaktlag (1987:259)
12. Jaktförordning (1987:905)
13. Kungörelse med föreskrifter om uppgiftsskyldighet vid täkt och stenkrossrörelse (SNFS 1984:10)
14. Terrängkörningslag (1975:1313)
15. Terrängkörningsförordning (1978:594)
16. Terrängtrafikkungörelse (1972:594)
17. Vattenskoterförordning (1993:1053)
18. Lag om genetiskt modifierade organismer (1994:900)
19. Förordning om genetiskt modifierade organismer (1994:901)
20. Brottsbalken, 8 och 12 kap. (utdrag)
21. Lag om jaktvårdsområden (1980:894)
22. Förordning om jaktvårdsområden (1980:896)
23. Jaktvårdsområdeskungörelse (SNFS 1984:1)
24. Kungörelse med föreskrifter om jägarexamen (SNFS 1985:2)
25. Jaktkungörelse (SNFS 1994:3)
26. Lag om fiskevårdsområden (1981:533)
27. Lag om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen (1994:1716)
28. Fiskelag (1993:787)
29. Rennäringslag (1971:437)
30. Rennäringsförordning (1993:384)

31. Kungörelse med föreskrifter om kontroll vid anmälan om rovdjursriven ren (SNFS 1992:13)
32. Kungörelse med föreskrifter om fridlysning av vissa djurarter (SNFS 1985:4)
33. Kungörelse med föreskrifter om fridlysning av vissa växtarter (SNFS 1992:3)
34. Rådets förordning (EEG) nr 3626/82 av den 3 december 1982 om genomförande i gemenskapen av Konventionen om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter
35. Kommissionens förordning (EEG) nr 3418/83 av den 28 november 1983 om fastställande av ett enhetligt förfarande för utförande och användning av de handlingar som krävs för genomförandet i gemenskapen av Konventionen om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter
36. Lag om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter (1994:1818)
37. Förordning om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter (1994:2027)
38. Rådets förordning (EEG) 3943/90 av den 19 december 1990 om tillämpning av det observations- och kontrollsystem som upprättats enligt artikel XXIV i konventionen om bevarande av marina tillgångar i Antarktis
39. Rådets förordning (EEG) nr 348/81 av den 20 januari 1981 om gemensamma regler för import av valprodukter
40. Kungörelse med föreskrifter om innehållet i en anmälan om att ta jordbruksmark ur produktion (SNFS 1991:10)
41. Rådets förordning (EEG) nr 2092/91 av den 24 juni 1991 om produktion av jordbruksprodukter och uppgifter därom på jordbruksprodukter och livsmedel (ekologiskt framställda livsmedel)